

**China and Russia Interactions in the Field of Energy: From
Unstable Cooperation to Strategic Partnership**

Akbar Valizadeh¹

Assistant Professor, Regional Studies Department, Faculty of Law and
Political Science, University of Tehran, Tehran, Iran

Narjes Taheri

Ph. D. in Regional Studies, Faculty of Law and Political Science,
University of Tehran, Tehran, Iran

(Date received: 9 March 2022 - Date approved: 19 September 2023)

Abstract

Introduction: After the Ukraine crisis in 2014, Russia's foreign policy actually experienced an eastward shift, especially in terms of increased cooperation with China. The energy sector played a significant role in this strategic partnership between the two countries. Before the crisis, Russia's energy cooperation with China was relatively unstable and limited in scope. However, in the aftermath of the Ukraine crisis, the relationship deepened and transformed into a more robust and strategic partnership.

Research Question: The article examines the issue of what is the strategic partnership between Russia and China in the field of energy in recent years?

Research hypothesis: The hypothesis suggests that the progress of bilateral cooperation in the field of energy, along with Russia's focus on looking to the east in its energy strategy and China's emphasis on energy diversity and security, has led to the implementation of a strategic partnership between the two countries.

Methodology and Theoretical Framework: The method of this research is qualitative and with an analytical-explanatory approach. The research uses a qualitative analysis of texts, reports and documents related to Russian and Chinese energy sectors, using the theory of neo-classical realism to evaluate factors at the system and unit levels, as well as geopolitics. The operationalization of the

1. E-mail: akbarvalizadeh@ut.ac.ir (Corresponding Author)

strategic partnership between Russia and China in the field of energy can be understood by examining the mechanisms and measures that have been taken to strengthen their cooperation.

Results and Discussion: Some key aspects that have contributed to the operationalization of this partnership in recent years include:

-Bilateral Cooperation: Russia and China have engaged in various forms of cooperation in the energy sector, including the signing of long-term contracts for the supply of oil, gas, and other energy resources. These agreements provide a foundation for stable energy trade between the two countries.

-Energy Strategy Alignment: Russia has been actively shifting its energy strategy towards the east, emphasizing closer ties with China. This strategic shift is based on the recognition of China's growing energy demand and its potential as a reliable energy partner. By aligning their energy strategies, Russia and China have created a framework for mutual benefit and collaboration.

-Infrastructure Development: Both countries have invested in the development of energy infrastructure to facilitate the transportation and trade of energy resources. This includes the construction of pipelines, such as the Power of Siberia gas pipeline, which enables the export of Russian natural gas to China. The establishment of transmission lines and infrastructure projects enhances the connectivity between the energy sectors of Russia and China.

-Investment and Financing: Russia and China have also engaged in significant investment and financing activities in the energy sector. Chinese companies have invested in Russian energy projects, while Russian companies have sought capital and expertise from Chinese partners. These investments strengthen the economic ties between the two countries and facilitate the implementation of joint energy projects. The energy sector is also influenced by geopolitical factors. Both countries share a common interest in diversifying their energy partnerships and reducing their dependence on the West, particularly the United States. This strategic alignment allows Russia and China to pursue their geopolitical objectives while enhancing their energy security. The consequences of this operationalized strategic partnership can be significant. It strengthens the energy trade and cooperation between Russia and China, providing them with reliable sources of energy and contributing to their respective energy security. The partnership also enhances the geopolitical positioning of both countries, allowing them to counterbalance the influence of other global powers, particularly the United States. In addition, the

deepening integration of energy cooperation between Russia and China could have implications for the global energy landscape, potentially shaping the dynamics of energy markets and resource flows.

Conclusion: The findings of the research suggest that Russia and China are further deepening their energy trade integration, which enables them to have more leverage in pursuing their agenda. This includes balancing the US and promoting a favorable multipolar model on the world stage. The institutionalized interaction between China and Russia is a complex topic that involves multiple factors shaping their foreign policy strategies. While economic and security motivations are important, they alone cannot fully explain developments in Sino-Russian relations. In addition to these factors, changing the perceptions of oneself and others, as well as the experience of interaction between the two countries, has a decisive role in the formation of their foreign policy. A key aspect is the changing narrative about world politics among elites in both countries. The way Chinese and Russian elites perceive themselves and their roles on the world stage has evolved over time. They have developed narratives that emphasize their shared interests and the need for closer cooperation. These narratives help shape their foreign policy decisions and create a sense of common purpose between the two countries. Moreover, changes in domestic factors within China and Russia also influence their foreign policy strategies.

Domestic political considerations, public opinion, and economic conditions can all play a role in shaping the approach taken by these countries in their interactions with each other and the rest of the world. For example, the dynamics of Russia's dominant public narrative and domestic politics have influenced its eastward trend. This shift in national interests is a response to how Russian politicians interpret and react to European positions, particularly in light of efforts to isolate Russia economically and geopolitically. When analyzing China-Russia relations, it is important to consider the interplay between these factors. Economic and security motivations are undoubtedly important drivers, but alone they are not sufficient to explain the depth and direction of cooperation. The evolving narratives about world politics and changing domestic factors in both countries are equally important in understanding the dynamics of institutionalized interaction and their foreign policy strategies.

Key Words: Energy Security, Strategic Partnership, Foreign Policy, China, Russia.

روابط چین و روسیه در حوزه انرژی: از همکاری ناپایدار

تا همکاری راهبردی

اکبر ولی‌زاده^۱

استادیار، گروه مطالعات منطقه‌ای، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران

نرجس طاهری

دانش آموخته دکتری مطالعات منطقه‌ای، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران

(تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱۲/۱۸ - تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۶/۲۸)

چکیده

پس از بحران اوکراین در سال ۲۰۱۴ و ایجاد گرایش شرقی در سیاست روسیه، همکاری با چین افزایش یافت. این موضوع در حوزه انرژی از یک همکاری ناپایدار پیش از بحران، به مشارکت راهبردی رسیده است. مسئله این است که ادعای راهبردی بودن، چگونه و با چه سازوکارهایی درک‌پذیر خواهد بود و آیا این مشارکت راهبردی ادامه خواهد یافت و چه پیامدهایی در پی دارد؟ در این نوشتار به دنبال پاسخ این پرسش هستیم که چگونه مشارکت راهبردی روسیه و چین در حوزه انرژی در سال‌های اخیر عملیاتی شده است؟ در پاسخ این فرضیه مطرح می‌شود که پیشرفت همکاری‌های دوجانبه در حوزه انرژی و تقویت رویکرد نگاه به شرق در راهبرد انرژی روسیه، رویکرد چین برای تنوع و امنیت انرژی، ایجاد قراردادهای بلندمدت، خطوط انتقال و سرمایه‌گذاری‌ها، مشارکت راهبردی دو کشور را عملیاتی کرده است. روش در این نوشتار کیفی و با استفاده از رویکرد تحلیلی - تبیینی است. در این مطالعه از متن‌ها، گزارش‌ها و اسنادها مربوط به انرژی دو کشور و سازوکارهای عملیاتی کردن راهبرد انرژی آن‌ها بهره گرفته و از نظریه واقع‌گرایی نوکلاسیک و ارزیابی عوامل در سطح سیستم و هم‌سطح واحد و نیز ژئوپلیتیک انرژی استفاده می‌کنیم. یافته‌های این نوشتار نشان می‌دهد که روسیه و چین به پیشبرد بیشتر گسترش تجارت انرژی ادامه داده، می‌توانند به ابزارهای بیشتری برای ارتقای دستورکار خود در ایجاد تعادل با ایالات متحد و نیز الگوی مطلوب چندقطبی در جهان دسترسی پیدا کنند.

واژگان اصلی: امنیت انرژی، مشارکت راهبردی، سیاست خارجی، چین، روسیه.

مقدمه

چنانکه بوبو لو^۱ معتقد است روابط نوین چین و روسیه بر این ادعا پایه‌گذاری شده است که آن‌ها از هر زمانی گرم‌تر و نزدیک‌تر هستند تا جایی که از دیدگاه یک دهه پیش «محور سهولت»^۲ (Lo, 2009)، یعنی زمانی که روس‌ها به تأمین مالی و بازار نیاز دارند، در پی چینی‌ها می‌روند، اما نه بیشتر از حد نیاز و زمانی که چینی‌ها به منابع طبیعی نیاز دارند از روسیه نیازهای انرژی خود را می‌خرند، اما در صورت مناسب بودن قیمت (Simola, 2016: 3) فراتر می‌روند. روابط پیشین دو کشور برداشتی منطقی و اولیه از عقلانیت حاکم بر بازار بود که بر مبنای خواسته‌های طرف عرضه و تقاضا در اقتصاد معرفی می‌شد. اما به تدریج روابط دو طرف می‌رود تا از عقلانیت اقتصادی صرف بگذرد و یک دیپلماسی انرژی بر مبنای منافع راهبردی برقرار کند که ساختار ژئوپلیتیک انرژی و نیز ضرورت مناسبات جاری در نظم جهانی پیش روی آن‌ها گذاشته است. نظمی که متأثر از ساختار نظام دولت‌محوری است که اروپا به تحریم روسیه برای رفتارهایش در این منطقه تحمیل کرده است و چین نیز در تنش عمیق اقتصادی با آمریکا به سر می‌برد. این دو جنبه، روسیه و چین را به سوی نزدیکی بیشتر پیش برده است.

این روابط می‌رود تا از تأثیر محدود بر منافع ایالات متحد در حوزه انرژی فراتر رفته و از یک «پیوند مصلحتی» به یک ارزش راهبردی ماندگار ارتقا یابد که چین آن را به «هماهنگی مشارکت راهبردی جامع»^۳ تعبیر می‌کند (Henderson, 2014). در ژوئن ۲۰۱۹ در دیدار مشترک رهبران دو کشور، چین مدعی شد که مشارکت راهبردی جامع آن‌ها وارد عصر جدیدی شده است. دو کشور انگیزه‌های جدی برای تقویت بیشتر روابط، در پوشش همکاری‌های اقتصادی، نظامی و دیپلماتیک دارند که به معنای سرایت از حوزه انرژی به دیگر حوزه‌ها است. در این نوشتار به دنبال پاسخ این پرسش هستیم که چگونه مشارکت راهبردی روسیه و چین در حوزه انرژی در سال‌های اخیر عملیاتی شده است؟ در پاسخ این فرضیه مطرح می‌شود که «پیشرفت همکاری‌های دوجانبه در حوزه انرژی و تقویت رویکرد نگاه به شرق در راهبرد انرژی روسیه، رویکرد چین برای تنوع و امنیت انرژی، وجود قراردادهای بلندمدت و خطوط انتقال و سرمایه‌گذاری‌ها، مشارکت راهبردی دو کشور را عملیاتی کرده است». روش در این نوشتار کیفی و با استفاده از رویکرد تحلیلی - تبیینی است و با استفاده از متن‌ها، گزارش‌ها و سند‌های مربوط به انرژی دو کشور و سازوکارهای عملیاتی کردن راهبرد انرژی آن‌ها، با کمک نظریه واقع‌گرایی نوکلاسیک فرضیه را بررسی کرده‌ایم.

1. Bobo Lo
2. Axis of convenience
3. comprehensive strategic partnership of coordination

چارچوب نظری

برای درک بهتر سرشت روابط معاصر چین و روسیه در بستر روابط انرژی با هدف برسازی اتحاد راهبردی از چارچوب تحلیلی واقع‌گرایی نوکلاسیک با بهره‌گیری از ارزیابی عوامل در سطح سیستم و سطح واحد و نیز ژئوپلیتیک انرژی استفاده می‌کنیم. این دو رویکرد نظری، ابعاد مختلفی را در این نوشتار پوشش داده و کارایی زیادی در حفظ هم‌بستگی و انسجام محتوایی و نظری دارند. بی‌تردید، کلان‌نظریه واقع‌گرایی^۱ از پارادیم‌های مطرح در روابط بین‌الملل است که در فرایند تحلیل و تبیین تحولات نظام بین‌الملل مناظره‌های میان پارادایمی داشته و خرده‌نظریه‌های متعددی از درون آن مطرح شده است (Shipping, 2008) که از جمله آن‌ها واقع‌گرایی نوکلاسیک^۲ است. واقع‌گرایی نوکلاسیک می‌تواند متغیرهایی از سطوح مختلف را با هم ترکیب کند که بتواند از نظر علی در همه جهت‌ها پیش‌برود و برای دستیابی به الگوهای رفتاری دو طرفه قابل اتکا باشد. واقع‌گرایی نوکلاسیک با در نظر گرفتن سیستم بین‌الملل آنارشیک به‌عنوان متغیر مستقل متن، شاخص‌های کلی رفتار دولت را با واقع‌گرایی ساختاری سازگار می‌کند (Waltz, 1979). واقع‌گرایی نوکلاسیک یک لایه مهم از متغیرهای سطح واحد را اضافه می‌کند که در میان معیارهای نظام بین‌الملل و سیاست خارجی واقعی دولت‌ها قرار می‌گیرد و تأثیر اولی بر دومی را بررسی می‌کند (Lobell, et al, 2009: 4). چنانکه گیدئون رز معتقد است: «واقع‌گرایان نوکلاسیک حد فاصل میان نظریه‌پردازان ساختاری ناب و برساخته‌گرایان هستند. دسته اول به‌طور ضمنی ارتباط روشن و مستقیم میان محدودیت‌های سیستمی و رفتار در سطح واحد را می‌پذیرند. دسته دوم، وجود هرگونه محدودیت سیستمی عینی را انکار می‌کنند و به‌جای آن استدلال می‌کنند که واقعیت بین‌المللی از نظر اجتماعی ساخته شده است و آنارشی^۳ همان چیزی است که کشورها آن را ایجاد می‌کنند. در نتیجه، واقع‌گرایان نوکلاسیک فرض می‌کنند که چیزی شبیه به واقعیت عینی قدرت نسبی وجود دارد که تأثیرهای چشمگیری بر نتایج کنش‌های دولت خواهد داشت (Rose, 1998: 152-153).

ژئوپلیتیک انرژی^۴ یک رویکرد تحلیلی است که عوامل محرک مربوط به تحولات نیاز به مصرف انرژی و انتخاب سوخت و نیاز به آن را در متن یک موقعیت ژئوپلیتیک، شناسایی و بررسی می‌کند. بنابراین با در نظر گرفتن پیشبرد اهداف و روابط اقتصادی، سیاست خارجی،

1. Realism
2. Neoclassical realism
3. Anarchism
4. The Geopolitics of Energy

امنیت انرژی و پیامدهای محیط زیستی و اولویت‌ها سیاست خارجی روابط را مورد توجه قرار می‌دهد (Verrastro, et al, 2010: xii). در این چارچوب، اهمیت عوامل جغرافیایی به دلیل تکامل خود نظام بین‌المللی در مطالعه موضوع ضروری است. فضای جهانی مانند پیدایی بازیگران بین‌المللی جدید و تمرکززدایی و وابستگی متقابل قدرت، به تغییر در ژئوپلیتیک انرژی و شیوه‌های دستیابی به آن منجر می‌شود. علاوه بر موقعیت جغرافیایی منابع انرژی، اکتشاف انرژی، توسعه، حمل‌ونقل، پالایش، بازارها و پژوهش‌های مربوط به فناوری، رشد اقتصادی، نیاز به منابع و پایداری نظام‌های اقتصادی ویژه و عوامل دیگر مربوط به تأمین انرژی و تقاضا نیز در ژئوپلیتیک انرژی مطالعه می‌شود (Yu and Dai, 2012: 94-95).

پیشینه پژوهش

کاچمارسکی^۱ (۲۰۱۵) در مجموعه مقاله‌های «روابط روسیه و چین در نظم بین‌المللی پس از بحران» با بحث در مورد تسریع همکاری‌های دوجانبه چین و روسیه در تجارت انرژی، فروش تسلیحات و شرف دور روسیه و اینکه چگونه روابط سودآور متقابل از همیشه نابرابرتر شده است، علت آن را خیزش چین و افول روسیه می‌داند. لوکین^۲ (۲۰۱۸) در کتاب «چین و روسیه: رویکرد جدید» با ردیابی سیر تحول مشارکت راهبردی دو کشور از دهه ۱۹۹۰، نشان می‌دهد چگونه منافع اقتصادی و ژئوپلیتیک، دو کشور را با وجود اختلاف‌های سیاسی و فرهنگی به هم وصل کرده که شاهد پیدایی جامعه سیاسی جدید است: اوراسیای بزرگ. استفن بلانک^۳ و کوین روزنر^۴ (۲۰۰۶) در کتاب «روابط انرژی روسیه و چین: سیاست در فرمان»، روابط انرژی روسیه و چین را از دیدگاه سیاست بررسی می‌کند. برای هر دو کشور، انرژی و امنیت انرژی دارایی راهبردی یا هدف دیده می‌شود که در معرض تهدیدهای امنیتی قرار دارد. شی^۵ و رایسینگر^۶ (۲۰۱۹) در مقاله «دیپلماسی انرژی روسیه در مورد چین: فردگرایی و نهادگرایی در فرایند سیاست‌گذاری روسیه» تأثیر سیاست داخلی و تعامل دوجانبه چین و روسیه را بررسی کرده‌اند و عناصر فردگرایانه را در روند سیاست‌گذاری روسیه و دیپلماسی این کشور در رابطه با چین مؤثر می‌دانند. مینخارد^۷ (۲۰۲۰) در مقاله «اولویت‌های سیاست انرژی روسیه در روابط روسیه و چین»، بر روند سناریوپردازی تحولات انرژی دو کشور

-
1. Marcin Kaczmarecki
 2. Lukin, Alexander
 3. Stephen Blank
 4. Kevin Rosner
 5. Bo Xu
 6. William M. Reisinger
 7. Meynkhard, Artur

تمرکز دارد. او معتقد است اولویت‌های اصلی در میان دو کشور، تقویت شرکت بانک توسعه چین در معاملات انرژی، ساخت ایستگاه‌های تولید گاز مشترک و خطوط لوله است.

اسکالامرا^۱ (۲۰۱۸) در مقاله «درک چرخش انرژی روسیه به سوی چین: روایت‌های داخلی و اولویت‌های هویت ملی» بر این باور است که بخش وسیعی از محور انرژی آسیا، در چارچوب رویکرد غول انرژی روسیه گازپروم پس از سال ۲۰۱۴، بر راهبرد صادرات دور از اروپا مفضل‌بندی شده است. او می‌کوشد دریابد چگونه چنین تغییری بر روابط روسیه و اتحادیه اروپا تأثیر می‌گذارد. اسکالامرا از چهار مورد تجربی برای تأکید بر نقش محرک‌های داخلی در تغییر گرایش روسیه در تجارت انرژی بهره برده است. بیشتر مطالعات موجود بر جنبه راهبردی این محور تمرکز کرده‌اند و توجه کمی به جنبه‌های ادراک بین‌اذهانی در لحظه‌های سرنوشت‌ساز شده است. او استدلال می‌کند منافع ملی روسیه در نتیجه چگونگی تفسیر و واکنش سیاست‌گذاران روسی در برابر اروپا، در پاسخ به آنچه آن‌ها تلاش اروپا برای منزوی کردن روسیه از نظر اقتصادی و ژئوپلیتیکی می‌خوانند، تغییر کرده است.

روست^۲ (۲۰۱۷) در مقاله «روابط انرژی روسیه با چین: عبور از آستانه راهبردی»، از مفهوم مشارکت راهبردی به‌عنوان یک چارچوب تحلیلی بهره می‌برد و مفاهیم واقع‌گرایان کلاسیک را در این زمینه کافی نمی‌داند. او ملاحظات ژئوپلیتیکی روسیه و آسیب‌پذیری آن را روشن می‌کند که موجب می‌شود سیاست‌های انرژی بلندمدت روسیه وابسته به چین باشند. روست نتیجه می‌گیرد چین مشتاق افزایش روابط انرژی با شرکت‌های روسی است، اما موافق وابستگی بیش از حد به روسیه نیست. ییلماز^۳ و داکسوا^۴ (۲۰۱۷) در مقاله «پیوند انرژی در مشارکت راهبردی چین و روسیه» جایگاه انرژی در روابط راهبردی چین و روسیه را بررسی می‌کنند. از دید آن‌ها همکاری در زمینه انرژی به دو کشور کمک می‌کند تا جهت‌گیری مشترکی در مورد موضوع‌های مربوط به حوزه‌های غیرانرژی دنبال و تعامل عمیق طولانی‌مدت را تسهیل کنند. بنابراین چین و روسیه همچنان تلاش می‌کنند برای غلبه بر اختلاف‌نظرهای موجود و بررسی زمینه‌های جدید همکاری، موقعیت‌های جدیدی برای رسیدن به اتحاد راهبردی ایجاد کنند.

۱. روندها و ابعاد مشارکت راهبردی جامع چین و روسیه

از نظر تاریخی، روابط چین و اتحاد شوروی کمتر گرم و بیشتر تنش‌آلود بود (Henderson and Mitrova, 2016: 1). در آن دوران، دوری از حمله احتمالی متقابل، دلیل اصلی برای تأکید دو

1. Morena Skalamera
2. Tom Røseth
3. Serafettin Yilmaz Olga Daksueva
4. Olga Daksueva

کشور بر سلاح‌های هسته‌ای تاکتیکی خود بود (Trenin, 1999: 41 and Yost, 2001: 550). در دوره پس از اتحاد شوروی، روابط به‌طور پیوسته بهبود یافت و مرحله به مرحله ارتقا پیدا کرد. این فروپاشی تا حدی بر بهبود روابط دو کشور تأثیر داشت. جوزف نای^۱ در این مورد می‌گوید: «با فروپاشی اتحاد شوروی، اتحاد دوفاکتوی ایالات متحد و چین در عمل پایان یافت و روابط نزدیک چین و روسیه آغاز شد» (Nye, 2015). شایان توجه اینکه اگرچه دو کشور نگرانی‌های جدی از رفتار ایالات متحد دارند، چین و روسیه در برخی سیاست‌ها اختلاف نظر جدی دارند. چین پیوسته‌سازی کریمه توسط روسیه را به رسمیت نمی‌شناسد و روسیه نیز از ادعاهای چین در دریای جنوبی حمایت نمی‌کند (Trofimov, 2019). اما این اختلاف‌نظرها مانع گسترش روابط میان دو کشور نشده است. زیرا آن‌ها در یک نظام بین‌المللی پسادوقطبی، ظرفیت‌ها را برای ضرورت برسازی یک گفتمان شرقی برای تحکیم روابط درون‌منطقه‌ای و گسترش آن به سطح فرامنطقه‌ای ضروری می‌بینند.

این همکاری دامنه عمیق و گسترده‌ای دارد. در دو دهه گذشته، چین و روسیه در شورای امنیت سازمان ملل همکاری نزدیکی داشته‌اند. آن‌ها برای هماهنگی مواضع از چارچوب‌های دیپلماتیک مانند گروه بریکس،^۲ کشورهای بزرگ نوپدید (همراه با برزیل، هند و آفریقای جنوبی) و سازمان همکاری شانگهای^۳ (همراه با قزاقستان، قرقیزستان، تاجیکستان و ازبکستان)، بهره می‌گیرند (Nye, 2015). در نتیجه، دو کشور به توسعه روابط دوجانبه پرداختند. برای نمونه، سازمان همکاری‌های شانگهای که از دریای بالتیک تا دریای چین، از سبیری تا خلیج فارس و خلیج بنگال گسترده است (Zanganeh, 1399: 146). گرایش‌های بلندپروازنه و گاه جاه‌طلبانه امنیتی، سیاسی، اقتصادی و انرژی دو کشور را که بازیگران بزرگ در این سازمان هستند تأمین می‌کند.

دو کشور ابتدا در چارچوب «مشارکت سازنده» در سال ۱۹۹۴، سپس «همکاری راهبردی» در سال ۱۹۹۶ به تغییر رویکرد خود و گسترش روابط متقابل پرداختند. پس از آن در سال ۲۰۰۱ پیمان دوستی و همکاری امضا کردند و در سال ۲۰۱۰ نیز در قالب «هماهنگی مشارکت راهبردی جامع» (Klein and Westphal, 2016: 1) به هم نزدیک‌تر شدند. یکی دیگر از نشانه‌های پیشرفت این روابط، نهایی شدن موافقت‌نامه‌هایی است که حدود مرزهای دو کشور را در سال‌های ۱۹۹۱، ۱۹۹۴، ۱۹۹۸، ۱۹۹۹ و ۲۰۰۴ تعیین کردند (Moe, et al, 2011: 153). در سال ۲۰۰۱ دو کشور پیمان حسن هم‌جواری و همکاری دوستانه امضا کردند؛ از آن زمان این رابطه در مسیر تبدیل به مشارکت راهبردی جامع و هماهنگ ارتقا یافته است. همان‌طور که وانگ

1. Joseph Samuel Nye
2. BRICS
3. Shanghai Cooperation Organization

شنگ^۱ و لوئو شیائو^۲ از دانشگاه جیلین گفته‌اند: «نخستین بازدید خارج از کشور شی جین پینگ،^۳ رئیس‌جمهور چین پس از تصدی این مقام در سال ۲۰۱۳ به روسیه بوده است که نشان‌دهنده نقش منحصربه‌فرد این کشور در راهبرد سیاست خارجی چین و اهمیت تلاش‌های مشترک روسیه و چین برای ایجاد مدل جدیدی از روابط در میان قدرت‌های بزرگ است (Sheng, et al, 2013: 89). چین از همان زمان پیش‌بینی می‌کرد که یک مشارکت راهبردی چندجانبه، اگر بتواند بر پایه‌ای از پیوندهای انرژی بنا گذاشته شود، به سود دو طرف باشد.

سال ۲۰۱۶، بیست‌مین سالگرد همکاری راهبردی چین و روسیه و پانزدهمین سالگرد پیمان حسن هم‌جواری، دوستی و همکاری بود. در بیانیه دسامبر ۲۰۱۶، وزیر امور خارجه چین، وانگ یی^۴ از نشست‌های تکراری میان پوتین و شی و برنامه آن‌ها برای تعمیق روابط و اهمیت، در چارچوب منافع امنیتی چین سخن گفت. «سران این دو کشور در این سال، پنج بار دیدار کردند و برنامه‌ها و تمهیدهای راهبردی برای توسعه روابط دوجانبه را طرح کردند که ارتقا سطح مشارکت راهبردی جامع دو کشور در همه جوانب و زمینه‌ها را نه تنها موجب تأمین منافع دو کشور و مردم آن‌ها می‌دانست، بلکه انگیزه‌ای قوی و مثبتی برای ثبات منطقه‌ای و صلح جهانی ترسیم می‌کرد» (Chase, et al, 2017: 3). هماهنگی راهبردی چین و روسیه از مقوله‌های دوجانبه فراتر رفته و تبدیل به وزنه‌ای برای صلح و ثبات جهانی شده است. دیوید هو به نقل از لیام کارسون،^۵ اقتصاددان حوزه اروپا می‌نویسد: «سیاست‌گذاران هر دو کشور در سال‌های اخیر به‌طور فعال برای تقویت روابط تجاری تلاش کرده‌اند و تصادفی نیست که این افزایش هم‌زمان تجارت روسیه و چین، با تشدید تحریم‌ها علیه روسیه و تشدید نگرانی‌ها در مورد جنگ تجاری آمریکا و چین اتفاق افتاده است» (Ho, 2019). بدین معنا که دو کشور در رویکردی که جوزف نای از شکاف در اتحاد دوامی چین و آمریکا ترسیم کرده بود برای ساختن همان روابط میان چین و روسیه، در مقابل تهدیدهای فزاینده تحریمی غرب و نیز فشارهای تجاری آن‌ها علیه خود، بتوانند بستر مشارکت راهبردی را پی‌ریزی کنند.

در چارچوب روابط تجاری میان دو کشور، در سال‌های ۲۰۰۳ تا ۲۰۱۳، حجم تجارت متقابل دو کشور ۷،۷ برابر افزایش یافت، در سال ۲۰۱۴ این مقیاس بیشتر شد و در طول مسیر ترسیمی برنامه مشارکت راهبردی قرار گرفت. در نتیجه، تنش روابط روسیه و کشورهای غربی به گسترش روابط اقتصادی با چین کمک کرده است. در سال ۲۰۱۶ گردش مالی تجارت خارجی روسیه و چین در حدود ۱،۶۶ میلیارد دلار (در سال ۲۰۱۵ منفی ۶،۶۳ میلیارد دلار)

1. Wang Sheng
2. Luo Xiao
3. Xi Jinping
4. Wang Yi
5. Liam Carson

بوده است. در سال ۲۰۱۸، روابط اقتصادی با دستیابی به تجارت دوجانبه ۱۰۰ میلیارد دلاری، موفقیت چشمگیری بود. همان‌طور که گائو فنگ،^۱ سخنگوی وزارت بازرگانی چین تأکید کرده بود، سال ۲۰۱۸ «سال موفقیت» همکاری‌های اقتصادی و تجاری چین و روسیه بود (Zhu, 2019). هرچند روسیه با چین تراز تجاری منفی دارد: در سال ۲۰۱۶ صادرات ۲۸ میلیارد، واردات ۱،۳۸ میلیارد واردات بوده است، اما توافق‌نامه مبادله ارزی با مبلغ ۱۵۰ میلیارد یوان (۲۵ میلیارد دلار) با روسیه را امضا کرد تا به گسترش روابط تجاری و بانکی بدون دلار نیز کمک شود (TASS, 2018). این توافق‌نامه مبادله ارزی بیشتر به سود روبل روسیه است که در فضای تحریمی غرب با ازدست‌رفتن ارزش خود روبه‌رو شده است. در نتیجه، می‌تواند از منابع ارزی چین برای تقویت زیرساخت‌های پولی خود بهره‌گیری کند.

در همین زمینه دو کشور می‌خواهند تجارت خود را تا سال ۲۰۲۴ به دو برابر یعنی ۲۰۰ میلیارد دلار برسانند. از سال ۲۰۱۴ روسیه و چین تلاش‌های خود را برای تقویت همکاری‌های اقتصادی به‌ویژه در حوزه انرژی افزایش داده‌اند. چین از بزرگ‌ترین مصرف‌کنندگان نفت و گاز جهان، در مسیر توسعه اقتصادی است. بنابراین از اهمیت ژئوپلیتیک انرژی روسیه برای خود آگاه است. با توجه به هم‌جواری جغرافیایی روسیه با چین و موقعیت روسیه به‌عنوان یکی از بزرگ‌ترین صادرکنندگان نفت و گاز جهان، روسیه گزینه مناسبی برای پاسخ به افزایش تقاضای چین بوده است. روابط انرژی در مرحله نخست به نفت، گاز و زغال سنگ مربوط بوده است، و در زمینه فناوری انرژی هسته‌ای و منابع انرژی تجدیدپذیر (باد و آب) نیز مشارکت‌هایی انجام شده است و شروع به کار روی یکپارچه‌کردن طرح «یک کمربند و یک راه»^۲ چین با اتحادیه اقتصادی اوراسیایی کرده‌اند (CNBC, 2019). زیرا مهم‌ترین موضوع در روابط متقابل دو کشور می‌تواند انرژی باشد.

به گفته دیمیتری کوزاک،^۳ معاون نخست‌وزیر روسیه، «همکاری‌های انرژی در یک اوج تاریخی قرار دارد و ظرفیت زیادی برای توسعه دارد». دو نشست تجاری دوجانبه انرژی میان دو کشور، یکی در نوامبر ۲۰۱۸ در پکن و دیگری در ژوئن ۲۰۱۹ در سن‌پترزبورگ برگزار و به امضای ۳۳ توافق‌نامه منجر شد که نشان‌دهنده گرایش هر دو کشور برای همکاری انرژی بیشتر است. روسیه هم‌چنین قول داده است سیاست‌های پشتیبانی صنعتی بیشتری را در آینده ایجاد کند تا یک فضای تجاری باثبات‌تر، شفاف‌تر، راحت‌تر و یکپارچه برای همکاری‌های انرژی روسیه و چین ایجاد کند (Zhu, 2019).

-
1. Gao Feng
 2. One Belt, One Road (OBOR)
 3. Dmitry Kozak

روابط متقابل راهبردی دو کشور در بعد تجاری همواره رو به بهبود بوده است و این نیز از نظر منطق واقع‌گرایی نوکلاسیک از وضعیت تحولات سیستمی پس از فروپاشی شوروی و پایان جنگ سرد از یک سو و از منطق سطح واحد در این نظریه از سوی دیگر، تأثیر می‌پذیرد که به تنش‌های اقتصادی چین و آمریکا و نیز تنش‌های سیاسی و امنیتی روسیه، اروپا و آمریکا بازمی‌گردد. براساس اصل نزدیکی جغرافیایی دو کشور، زیر تأثیر منطق ژئوپلیتیک انرژی نیز قرار می‌گیرد. انرژی روسیه برای چین بسیار به‌صرفه و در دسترس است. منابع پولی چین نیز می‌تواند به کمک اقتصاد زیر تحریم روسیه آید.

۲. زمینه‌های تعمیق روابط راهبردی دوجانبه در حوزه انرژی

در نگاه نخست، چین و روسیه با توجه به هم‌جواری جغرافیایی و نیازهای متقابل تأمین و تقاضا در حوزه انرژی، مکمل یکدیگر هستند. در بخش انرژی، بخش مهمی از چشم‌انداز بلندمدت، پاسخ به تقاضای چین برای منابع انرژی است (Aguilera, et al, 2014). در همان حال چین می‌کوشد وابستگی خود را به منابع انرژی دریایی که تأمین امنیت آن‌ها سخت است، کاهش دهد (Koolae and Tishehyar, 2010: 128) و روسیه گزینه مناسبی برای برآوردن این خواسته است. هنگامی که چین در سال ۱۹۹۳ به واردکننده بزرگ نفت تبدیل شد، امنیت انرژی به جنبه راهبردی سیاست خارجی آن تبدیل شد (Brækhus and Øverland, 2007). دولت چین رویکردی فعال در مورد امنیت انرژی در برنامه پنج ساله دهم (۲۰۰۱ تا ۲۰۰۵) در پیش گرفت؛ از جمله اقدام‌های پیشنهادی، ساختن خط لوله از قزاقستان و روسیه و افزایش سرمایه‌گذاری‌های چین در اکتشاف‌های بین‌المللی نفت و عملیات میدانی بوده است. در سال ۲۰۱۳، چین برای گاز طبیعی ۷،۶ میلیارد مترمکعب کسری داشت. کمیسیون اصلاحات و توسعه ملی^۱ چین پیش‌بینی کرده بود که تقاضا برای گاز طبیعی در سال ۲۰۲۰، به ۴۱۱ میلیارد مترمکعب می‌رسد، در حالی که تولید داخلی تنها ۲۰۰ میلیارد مترمکعب خواهد بود که نیاز به افزایش شدید واردات دارد (Overland and Kubayeva, 2018: 109). در روابط چین و روسیه، مذاکرات در مورد خط لوله انتقال گاز طبیعی سال‌ها به دلیل اختلاف قیمت‌ها میان دو طرف معلق مانده است. در حالی که چین در حال تنوع‌بخشیدن به واردات انرژی است. دولت طرحی بلندپروازانه برای کشف ذخایر گاز شیل^۲ تهیه کرده است. این تحولات موجب تقویت قدرت چین در مذاکرات گازی شده است (Gill, 2011: vii). هرچند تجارت بین‌المللی گاز به‌طور فزاینده‌ای رقابتی است و گزینه‌های دیگری برای روسیه به‌عنوان تأمین‌کننده آن وجود دارد، اما تردیدی نیست که چین به مقدار قابل توجهی از گاز روسیه احتیاج دارد.

1. National Development and Reform Commission

2. Shale Gas

در بازدید رسمی پوتین از پکن در ۲۱ مه ۲۰۱۴، چین و روسیه، توافق ۴۰۰ میلیارد دلاری برای مدت ۳۰ سال، برای تحویل ۳۸ میلیارد مترمکعب گاز طبیعی به چین امضا کردند. در سال ۲۰۱۸ اجرای این توافقنامه آغاز شد. یک کارشناس سیاست خارجی و امنیتی روسیه گفت چین و روسیه به سوی یک اتحاد محکم‌تر در حال حرکت هستند که دیگر تنها اعلانی نیست و در حال دستیابی به یک عمق راهبردی واقعی هستند (Skalamera, 2016: 98-99). شایان توجه است که شکل همکاری‌های دو کشور در زمینه انرژی به مدت دو دهه، پیش از بحران اوکراین دوگام به جلو و یک گام به عقب بوده است. توافق‌نامه‌های چین با گازپروم روسیه در مورد قدرت سیبری^۱ و نواتک^۲ در زمینه یامال الان جی^۳ به برطرف کردن نگرانی‌های دیرین چین در مورد امنیت انرژی کمک کرد (Overland, 2015: 3532). صادرات نفت روسیه به چین در سال‌های ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۴، پیش از بحران اوکراین دوبرابر شده بود (Klein and Westphal, 2016: 5). از این نظر همکاری انرژی از سال ۲۰۱۴ به سوی تجارت رو به توسعه انرژی دو کشور می‌رود. از سال ۲۰۱۷ روسیه جایگاه مهمی در تأمین انرژی چین داشته است (Zhu, 2019). براساس داده‌های گمرک چین، روسیه در سال ۲۰۱۸ بزرگ‌ترین تأمین‌کننده نفت خام چین بود و محموله‌های خود را با ۲۰ درصد افزایش در سال به ۴۳۶،۱ میلیون بشکه در روز رساند (Oil and Gas 360, 2019). البته تلاش‌های چین برای جلوگیری از اتکا به هر یک از تأمین‌کنندگان، از دلایل آن است.

۳. روابط راهبردی در بستر طرح‌های مشترک انرژی

در موضوع روابط راهبردی انرژی، همکاری‌های مشترک روی خطوط لوله و طرح‌های نفت‌وگاز مشترک اهمیت زیادی دارد. خروج از انتقال انرژی با کشتی، قطار و دیگر راه‌های ممکن و ایجاد خطوط لوله که به معنای ترسیم چشم‌انداز بلند روابط انرژی چین و روسیه است، به نتیجه‌ای نزدیک به پیوندهای راهبردی میان دو کشور می‌انجامد. چهار مورد از مهم‌ترین این موضوع‌ها را در ادامه بررسی می‌کنیم:

خط لوله نفتی سیبری شرقی - اقیانوس آرام

نگاه به شرق در چشم‌انداز سیاست انرژی روسیه زمینه‌ساز انحصار ترانس نفت بر بزرگ‌ترین خط لوله انتقال نفت در جهان با هدف قرارداد با بازارهای شرق، یعنی چین، ژاپن و کره است. این خط لوله، در جهت تقویت روابط با این کشورها، به‌ویژه ایجاد روابط راهبردی با چین است. در اوایل دهه ۲۰۰۰، در بخش نفت پیشرفت‌ها سرعت یافت، زمانی که میخائیل

1. Power of Siberia
2. Novatek
3. Yamal LNG

خودوروفسکی،^۱ معاون شرکت روسی یوکوس^۲ به دنبال توسعه روابط نفتی روسیه با چین بود. به نظر او چین بخش جدایی ناپذیر راهبرد توسعه شرق سیبری بود (Gustafson, 2012: 290). طرح یوکوس شامل ساخت یک خط لوله از آنگارسک^۳ که یک پالایشگاه این شرکت قرار داشت تا داکینگ^۴ در شمال چین بود. در همان هنگام، ترانس نفت طرح دیگری را برای لوله گذاری نفت از تایشته^۵ در استان ایرکوتسک^۶ تا بندر کازمینو^۷ در خاور دور، در نزدیکی ناخودکا^۸ پیشنهاد کرد. در مه ۲۰۰۳، دولت روسیه تصمیم گرفت این طرح‌ها را با هم یکی کند و ترانس نفت نیز مسئولیت خط لوله را برعهده داشته باشد و یوکوس نفت لازم را برای انتقال تأمین کند (Helmer, 2005). این تحولات داخلی در حوزه شرکت‌های نفتی، آسیبی به پیوندهای چین و روسیه برای پیگیری طرح مشترک وارد نکرد.

در سال ۲۰۰۴ روس نفت به عنوان شرکت ملی نفت روسیه دارایی‌های یوکاس را گرفت و سرآغازی شد برای دوباره، ملی کردن صنعت نفت و گاز روسیه و روس نفت به عنوان قهرمان ملی صنعت نفت با قدرتی روزافزون پدیدار شد. هنگامی که به دلیل حمله روسیه به گرجستان، روابط روسیه و اروپا در پایین ترین سطح خود پس از جنگ سرد قرار گرفت، روس نفت به رهبری ایگور سچین از توافق نامه‌ای که در اکتبر ۲۰۰۸ با چین امضا شده بود، حمایت کرد. این قرارداد تا فوریه ۲۰۰۹ مهر و موم شده باقی ماند. زمانی که چین توافق کرد به روس نفت و ترانس نفت برای کمک به ساخت نخستین مرحله ارتباطی خط لوله سیبری شرقی - اقیانوس آرام^۹، ۲۵ میلیارد دلار بدهد، مذاکرات با اختلاف‌هایی در مورد قیمت روبه‌رو شد. در سال ۲۰۱۲ روس نفت موافقت کرد برای هر بشکه نفت ۱،۵ دلار تخفیف بدهد (Skalamera, 2014). ویژگی‌های فنی خط لوله نیز نشان‌دهنده اهمیت آن است. ظرفیت اولیه خط لوله ۱۲۲ سانتی‌متری (۴۸ اینچ) ۶۰۰،۰۰۰ بشکه در روز (۱۰۷ × ۳،۰۷ تن) است. قرار شد تا سال ۲۰۱۶ ظرفیت خط لوله تا ۱،۶۰۰،۰۰۰ بشکه در روز (۱۰۷ × ۰،۸ تن در روز) و تا سال ۲۰۲۵ تا ۱،۶۰۰،۰۰۰ بشکه در روز (۱۰۷ × ۰،۸ تن در روز) افزایش یابد (Trevethan, 2010).

هنگامی که روسیه شروع به ساخت این خط لوله کرد، می‌خواست به اروپا نشان دهد که گزینه‌های جذاب دیگری نیز در شرق دارد که با در نظر گرفتن اهداف ژئوپلیتیکی در حوزه انرژی ملاحظات تجاری را فدا می‌کند. ساخت مرحله اولیه این خط لوله حدود ۲۵ میلیارد

1. Mikhail Khodorkovsky
2. Yukos
3. Angarsk
4. Daqing
5. Taishet
6. Irkutsk
7. Kozmino
8. Nakhodka
9. Eastern Siberia-Pacific Ocean oil pipeline

دلار هزینه داشت که گران‌ترین طرح زیرساختی روسیه محسوب می‌شود. ابعاد سیاسی این طرح در نقش شگفت‌انگیزی که روسیه در ارتقای آن داشت، آشکار است. پوتین روشن کرده بود که این طرح فراتر از یک خط لوله نفتی است و به پایان‌بردن یکی از بزرگ‌ترین طرح‌های روسیه معاصر است که چرخه عرضه منابع خام برای چین را تضمین می‌کند (The Russian Government, 2008). در حالی که روسیه خواهد توانست صادرات نفت خام خود را متنوع کند و به بازارهای جدید در آسیا پاسیفیک دست یابد. برای چین چشم‌انداز انرژی آسیای مرکزی اهمی برای افزایش قدرت در مذاکرات بوده است. هم‌زمان تحویل نفت روسیه همراه با نفت از آسیای مرکزی، جایگزین افزایش خرید نفت از خاورمیانه بی‌ثبات و سواحل کنترل‌شده آن توسط نیروی دریایی ایالات متحد بوده است. از آن هنگام همکاری‌های نفتی همگام با رشد پرشتاب چین در تأمین منابع نفتی، باصرفه و مطمئن رو به گسترش است. در جدول ۱ زمان‌بندی همکاری‌های متقابل چین و روسیه در مورد این خط لوله آمده است.

جدول ۱. زمان‌بندی همکاری چین و روسیه در خط لوله ای‌اس‌پی^۱

ژوئیه ۲۰۰۱	امضای توافق‌نامه مطالعات امکان‌سنجی این طرح توسط نخست‌وزیران چین و روسیه
مه ۲۰۰۳	توافق چین و روسیه در مورد ساخت این خط لوله،
دسامبر ۲۰۰۴	تأیید ساخت این خط لوله توسط دولت روسیه،
آوریل ۲۰۰۶	آغاز ساخت این خط لوله،
ژوئن ۲۰۰۹	توافق چین و روسیه برای ساخت مسیری به داکینگ در چین،
دسامبر ۲۰۰۹	پایان مرحله نخست ساخت خط لوله،
سپتامبر ۲۰۱۰	تکمیل مسیر داکینگ،
ژانویه ۲۰۱۱	آغاز حمل‌ونقل از مسیر داکینگ،
دسامبر ۲۰۱۲	پایان مرحله دوم خط لوله،
ژوئن ۲۰۱۶	آغاز ساخت خط لوله دوم داکینگ (برای افزایش ظرفیت تا ۳۰ میلیون تن در سال)،
اکتبر ۲۰۱۷	برنامه‌ریزی تکمیل خط لوله دوم.

Source: Authors

گازپروم: خط لوله قدرت سیبری

خط لوله قدرت سیبری بزرگ‌ترین سیستم انتقال گاز در شرق روسیه است که با ۴۰۰۰ کیلومتر طول، گاز و میعانات یاکوتیا^۱ به سیبری شرقی و پریمورسکی^۲ و چین منتقل می‌کند (Sidortsov, et al, 2016: 54-68). پس از توافق‌نامه همکاری گازپروم و شرکت ملی نفت چین

1. Yakutia

2. Primorsky Krai

در سال ۲۰۰۴، مذاکرات بیش از ده سال ادامه یافت. ابتدا دو طرف در مورد خط لوله از راه آلتای گفت‌وگو کردند که میادین غنی از گاز نادیم پورتیاز در غرب سیبری را به کناره شمال غربی چین می‌رساند که طول آن ۲۸۰۰ کیلومتر بود. همچنین این طرح می‌توانست چین را در رقابت مستقیم با اروپا برای گاز غرب سیبری قرار دهد. اما چینی‌ها مسیر آلتای را رد کردند، زیرا به یکی از دورافتاده‌ترین و پراکنده‌ترین مناطق چین می‌رسید که می‌توانست با گاز ترکمنستان و میدان‌های محلی چین تأمین شود (Anker, et al, 2010, and Klein and Westphal, 2016).

در سال ۲۰۰۹ که مذاکرات با چینی‌ها ادامه داشت، گازپروم آماده‌سازی برای توسعه میدان گازی چایاندیسکو و برنامه‌ریزی خط لوله قدرت سیبری را شروع کرد، ولی توافق با چینی‌ها تا اواخر اکتبر ۲۰۱۲ نهایی نشد. اختلاف نظر در مورد قیمت گاز برای انتقال با خط لوله، امضای قرارداد نهایی را از نوامبر ۲۰۱۳ به ژانویه ۲۰۱۴ به عقب انداخت. امضای توافق‌نامه با چین به‌عنوان پیروزی بزرگ ژئوپلیتیکی و فرار از وابستگی به بازار اروپا خوانده شد. با این حال، این توافق نیز مورد انتقاد قرار گرفت. از نظر منتقدان، قیمت پرداخت‌شده توسط چینی‌ها هزینه‌های این طرح را پوشش نمی‌داد و به‌علت غلبه منافع سیاسی روسیه بر منافع اقتصادی، زمینه برای بهره‌برداری چین مناسب شده بود. در ۲۱ مه ۲۰۱۴، رهبران گازپروم و شرکت ملی نفت چین قرارداد قدرت سیبری را برای تأمین ۱۰۳۲ تریلیون مترمکعب گاز به چین در یک دوره سی ساله امضا کردند. ارزش این قرارداد از ۴۰۰ میلیارد دلار آمریکا فراتر بود (Overland and Kubayeva, 2018: 105-106).

از نظر چین، این خط لوله بخشی از تصویر بزرگ‌تری است که ایالات متحد باید درک کند. اهمیت قدرت سیبری برای پکن فراتر از تأمین حجم زیادی از گاز طبیعی از راه زمین به چین است. تشدید تحریم‌های ایالات متحد علیه ایران و ونزوئلا در سال‌های ۲۰۱۸ و ۲۰۱۹ [و پس از آن]، حمله‌ها به زیرساخت‌های نفتی عربستان در سپتامبر ۲۰۱۹ و جنگ تجاری ادامه‌دار با ایالات متحد، نمادی از تعمیق روابط چین و روسیه بود، در صورتی که روابط هر دو کشور با ایالات متحد خدشه‌دار شده بود. در روز افتتاح آن نیز، شی به دبیر شورای امنیت روسیه، نیکولای پاتروشف گفت که چین و روسیه باید، در وضعیتی که ایالات متحد و برخی دیگر از کشورهای غربی دخالت خود را در امور داخلی چین و روسیه افزایش دهند و در کنار هم قرار گیرند (Downs, 2019). بنابراین گشایش این خط لوله، سنگ بنای تلاش حدود ۲۰ ساله پکن در ایجاد زیرساخت‌های لازم برای تبدیل روسیه به تأمین‌کننده اصلی انرژی به چین است. البته چنانکه گفتیم، اهداف سیاسی این روابط نیز کمتر از اهداف اقتصادی آن در رویارویی با آمریکا نبود. این موضوع خود در چارچوب تحولات سطح نظام در دوران کنونی میان چین و روسیه با اروپا و آمریکا قابل درک است.

ظرفیت کامل این خط لوله ۱۴۲۰ میلی متر (۵۶ اینچ)، حداکثر ۶۱ میلیارد مترمکعب گاز طبیعی در سال خواهد بود که ۳۸ میلیارد مترمکعب در سال به چین عرضه می شود. قرار است صادرات گاز به چین تا سال ۲۰۲۵ به تدریج به ۳۸ میلیارد مترمکعب سالانه افزایش یابد (Gaz Prom, 2020). جدول ۲ تحولات این طرح را نشان می دهد.

جدول ۲. پیشرفت طرح خط لوله قدرت سیبری

نوامبر ۲۰۰۴	امضای توافق نامه همکاری میان گازپروم و شرکت ملی نفت چین،
مارس ۲۰۰۶	امضای تفاهم نامه بین شرکت ملی نفت چین و گازپروم برای وارد کردن گاز از روسیه،
دسامبر ۲۰۰۹	امضای توافق نامه در مورد شرایط و ضوابط اصلی تأمین گاز به چین،
مه ۲۰۱۴	امضای توافق نامه برای تأمین گاز به چین از مسیر قدرت سیبری،
ژوئن ۲۰۱۴	تسریع ساخت وسازهای زیربنایی مربوط به قدرت سیبری توسط گازپروم،
اوت ۲۰۱۴	تقویت همکاری راهبردی دوجانبه در بخش گاز، میان گازپروم و رهبران چین،
سپتامبر ۲۰۱۴	شروع ساخت قدرت سیبری،
اکتبر ۲۰۱۴	گفت و گوی گازپروم و شرکت ملی نفت چین در مورد برنامه مذاکره برای گازرسانی به چین از مسیر آلتای،
فوریه ۲۰۱۵	بررسی وضعیت مذاکرات آلتای توسط دو طرف،
ژوئن و اوت ۲۰۱۵	مذاکرات بیشتر در مورد گازرسانی از راه آلتای،
نوامبر ۲۰۱۵	گفت و گوی دو طرف در مورد پیشرفت ساخت خط لوله قدرت سیبری،
دسامبر ۲۰۱۵	مذاکرات برای نهایی کردن توافق در مورد بخش مرزی قدرت سیبری،
دسامبر ۲۰۱۵	گفت و گوی دو طرف در مورد قدرت سیبری و آلتای،
مه ۲۰۱۶	بررسی فعالیت های مشترک احتمالی مربوط به اکتشاف و تولید هیدروکربن و از جمله ال ان جی توسط گازپروم و چینی ها،
ژوئن ۲۰۱۶	گفت و گوی دو طرف در مورد جزییات تأمین گاز از راه آلتای،
ژوئن ۲۰۱۶	امضای تفاهم نامه در مورد ذخیره گاز زیرزمینی و تولید برق گاز سوز،
جولای ۲۰۱۶	توافق در مورد نقشه راه برای اجرای تفاهم نامه ذخیره سازی گازهای زیرزمینی و تولید برق گاز سوز،
اگوست ۲۰۱۶	گفت و گوی مثبت گازپروم و سفیر چین، لی هوی در مورد همکاری چین و روسیه در بخش گاز،
سپتامبر ۲۰۱۶	امضای قرارداد برای عبور از مرزهای زیر آب خط لوله قدرت سیبری.

Source: Authors

نواتک: یامال الان جی

یامال الان جی یک کارخانه گاز طبیعی مایع در جزیره یامال در شمال غربی سیبری با بودجه ۲۷ میلیارد دلاری است (Yamal LNG, 2015) که ظرفیت الان جی روسیه را دو برابر افزایش داد. تولید اولیه از سال ۲۰۱۲ آغاز و تا ۲۰۱۷ به ظرفیت کامل رسید (Belinski, 2015). بحث‌ها درباره این طرح در اوایل دهه ۲۰۰۰ آغاز شد که ابتدا در مالکیت برخی از الیگارش‌های روس و سپس شرکت نواتک، شرکتی با چشم‌انداز روبه‌رشد در بخش گاز طبیعی روسیه قرار گرفت. نواتک شرکت‌های بین‌المللی را با فروش ۲۰ درصد از سهام به شرکت توتال فرانسه^۱ در سال ۲۰۱۱ و ۲۰ درصد به شرکت ملی نفت چین^۲ در سال ۲۰۱۳، وارد این طرح کرد (Bros and Mitrova, 2016). این طرح یک شرکت بین‌المللی با حضور یک شرکت اروپایی و دو شرکت آسیایی است که بر بودجه و منابعی عظیم تکیه دارد.

تحریم‌های غربی قرار نبود صادرات گاز طبیعی روسیه به اروپا را هدف قرار دهد، اما یامال الان جی از بزرگ‌ترین طرح‌هایی بود که پس از اعمال تحریم‌ها با مشکلات مالی روبه‌رو شد. نواتک دسترسی محدودی به خطوط لوله اروپا دارد و یامال الان جی گاز را به اروپا و بازارهای آسیایی با تانکر به صورت الان جی صادر می‌کند. تحریم‌ها نه تنها این شرکت، بلکه شرکت‌های وابسته به آن را نیز که صاحبان آن‌ها ارتباط نزدیکی با پوتین دارند، هدف قرار داد (Petter Lunden, et al, 2013: 668). این احتمال وجود دارد که تداوم تحریم‌ها، به‌ویژه تنش‌های جدید اروپا و روسیه، موجب اجبار توتال فرانسه به کنارگیری از این طرح و ورود بازیگر دیگری به آن با خرید بخشی از این سهام از سوی چین شود.

در تأیید ادعای بال، نواتک برای توسعه این طرح می‌خواست ۲۰ میلیارد دلار از بانک‌های آمریکایی و اروپایی وام بگیرد که پس از اعمال تحریم‌ها، روس‌ها دسترسی به بانک‌های آمریکایی را از دست داده و به‌جای آن با بانک‌های چینی و سازمان‌های صادراتی اروپا مذاکره کردند و سهام‌داران مجبور شدند که طرح را به‌طور مستقل تأمین مالی کنند (Overland and Kubayeva, 2018: 106). در سال ۲۰۱۶ این شرکت وام‌هایی به ارزش ۱۲ میلیارد دلار و ۲۰۰ میلیون یورو به ترتیب از بانک‌های دولتی چین و ژاپن دریافت کرد. مذاکرات مربوط به وام‌های بانک‌های چینی از سال ۲۰۱۴ آغاز شده بود (Farchy, 2016). بنابراین تهدید تحریم‌ها برای تأمین مالی این طرح و گسترش آن در آینده، واقعیتی گریزناپذیر است که از سوی ژاپن یا چین مورد بهره‌برداری قرار خواهد گرفت. جدول ۳ زمان‌بندی همکاری‌های چین و روسیه در طرح یادشده را نشان می‌دهد.

-
1. Total SE
 2. China National Petroleum Corporation

جدول ۳: زمان بندی همکاری چین و روسیه در طرح یامال الانجی

ژوئن ۲۰۱۳	به نتیجه رسیدن نواتک و شرکت ملی نفت چین در چارچوب توافق نامه یامال الانجی،
سپتامبر ۲۰۱۳	نواتک ۲۰ درصد از سهام یامال الانجی را به شرکت ملی نفت چین می فروشد.
مارس ۲۰۱۴	روسیه و چین توافق نامه همکاری در طرح یامال الانجی را امضا کردند. چینی ها به خرید سالانه دست کم سه میلیون تن الانجی و تأمین اعتبار برای این طرح از مؤسسه های مالی چین متعهد شدند.
مارس ۲۰۱۴	یامال الانجی و فلاکسیس (بلژیک) توافق نامه همکاری در زمینه حمل و نقل الانجی را امضا کردند.
می ۲۰۱۴	قرارداد الزام آور الانجی یامال با شرکت ملی چین بسته شد. بانک توسعه چین، گازپروم بانک و یامال الانجی تفاهم نامه ای را برای تأمین اعتبار این طرح امضا کردند.
ژانویه ۲۰۱۵	گازپروم، سنگاپور و یامال الانجی توافق نامه تأمین بلندمدت الانجی را امضا کردند.
آوریل ۲۰۱۵	یامال الانجی و فلاکسیس برای خدمات حمل و نقل قرارداد بستند.
نوامبر ۲۰۱۵	یامال الانجی دومین بخش منابع مالی را از صندوق ذخایر ملی روسیه دریافت می کند.
آوریل ۲۰۱۶	امضای قرارداد با بانک صادرات و واردات و بانک توسعه چین برای دریافت دو وام ۱۵ ساله به مبلغ بیش از ۱۲ میلیارد دلار.
ژوئن ۲۰۱۶	یامال الانجی نخستین منابع مالی را از بانک های چینی دریافت می کند.
دسامبر ۲۰۱۶	یامال الانجی ۲۰۰ میلیون یورو از خط اعتباری بانک ژاپن برای همکاری های بین المللی دریافت می کند.

Source: Authors

۴. تحلیلی نظری وضعیت مشارکت راهبردی و تحولات پیش رو

از نظر پوتین، مسکو و پکن به یکدیگر نیازمندند و منافعی در گروهی پشتیبانی از یکدیگر است که باید فراگیر باشد (Shirazi and Behboodinejad, 2016: 11). در این چارچوب، روسیه در پی حفظ ژئوپلیتیک پیشین اتحاد شوروی است، اما ضمن مقابله سرسختانه با گسترش ناتو در قلمروی پیشین اتحاد شوروی، طرح های سیاسی، امنیتی و اقتصادی مانند سازمان شانگهای و اتحادیه اوراسیایی را [با چین] شکل می دهد (Koolae and Abedi, 2018: 13). سازوکارهای مختلفی در این سازمان و نیز در روابط دوجانبه روسیه و چین وجود دارد که انرژی یکی از مهم ترین آنها است.

در نتیجه، همکاری های چین و روسیه در حوزه انرژی با توجه به جایگاه ژئوپلیتیک انرژی روسیه برای چین و نیز ضرورت بهره گیری از این موقعیت از سوی روسیه، به واسطه تحریم از سوی اروپا و غرب، موجب شده است همواره در حال توسعه باشد. بر اساس نظریه واقع گرایی نوکلاسیک در سطح تحلیل واحد، از سال ۲۰۱۴ تحولاتی در مناسبات روسیه، اروپا و آمریکا شکل گرفت که روسیه را به خروج از نگاه به غرب به سمت شرق نیز برگرداند.

همچنین از سال ۲۰۱۲، پوتین از تولیدکنندگان گاز خواسته بود به شرق هم توجه کنند (Simola 2016, p. 22). این موضوع سبب شد به تدریج پیوندهای میان روسیه و چین چهره جدیدی به خود بگیرد که در چارچوب طرح‌های راهبردی نفتی و گازی بر توسعه روابط دو کشور تأثیر بگذارد (Korolev and Portyakov, 2018: 412).

تغییر منافع ملی، نتیجه چگونگی تفسیر و واکنش سیاست‌مداران دو کشور به جهت‌گیری‌های ایالات متحد و اروپا در پاسخ به تلاش آن‌ها برای منزوی کردن اقتصادی و ژئوپلیتیکی روسیه است. اوراسیاگراهای روسیه که مدت‌هاست از ایده ضرورت چرخش به شرق روسیه حمایت کرده‌اند، خود را هنجارآفرینانی می‌دانند که تفسیر جدید آن‌ها از داده‌های محرک موجود روند اقدام‌های آینده را شکل می‌دهد. یک رویکرد پیچیده در تجزیه و تحلیل تعامل نهادینه‌شده چین و روسیه، تغییر ادراک آن‌ها از خود و دیگران و تجربه تعامل میان این دو کشور است که مسیر سیاست‌گذاری خارجی را شکل می‌دهد. انگیزه‌های اقتصادی و امنیتی به‌خودی‌خود علت پیشرفت در روابط چین و روسیه را توضیح نمی‌دهند. بلکه روایت‌های در حال تغییر نخبگان در مورد سیاست جهانی همراه با تغییر در عوامل داخلی است که راهبرد سیاست خارجی را هدایت می‌کند (Skalamera, 2018: 60). بنابراین پویایی‌های روایت عمومی غالب روسیه و سیاست‌های داخلی در گرایش به سوی شرق، نقش به‌سزایی داشته و تغییر منافع ملی روسیه، نتیجه چگونگی تفسیر و واکنش سیاست‌مداران روسی به جهت‌گیری‌های اروپا در پاسخ به تلاش آن‌ها برای منزوی کردن اقتصادی و ژئوپلیتیکی روسیه است.

نتیجه

پیوندهای انرژی دو کشور چین و روسیه از آن جهت می‌تواند راهبردی باشد که بر یک اولویت ژئوپلیتیکی در حوزه انرژی تکیه دارد. فشار سیستمی (ایالات متحد) در کنار متغیرهای سطح واحد شامل ملاحظه‌های ژئوپلیتیکی و ژئواکونومیکی و رویکرد کنشگران داخلی به نزدیکی بیشتر چین و روسیه منجر شده است. از این دیدگاه، اگر توازن سیستمی در برابر ابرقدرت آمریکا و به‌چالش کشیدن نظم جهانی به رهبری ایالات متحد را متغیر مستقل در سطح سیستم و عوامل سطح واحد را نقش نخبگان سیاسی در تغییر دادن چارچوب‌های سیاست و حتی ایجاد دگرگونی هویت‌ها و منافع را متغیر میانی و الگوی رفتار سیاست خارجی (در اینجا در حوزه انرژی) را متغیر وابسته در نظر بگیریم، به چستی نگرش متقابل دو کشور برای ایجاد روابط راهبردی متقابل خواهیم رسید.

روند روبه‌رشد همکاری‌ها نشان پایدار بودن آن است. در سال‌های ۲۰۰۸ تا ۲۰۲۱ شرکت‌های چینی و روسی چندین توافق‌نامه مهم در زمینه نفت و گاز امضا کردند که بیشتر بر بعد راهبردی تا اقتصادی صرف تأکید شده است. ترکیب ملاحظات ژئوپلیتیکی و راهبردی

روسیه و پذیرش آسیب‌پذیری آن موجب می‌شود سیاست‌های بلندمدت انرژی روسیه بیشتر به چین توجه کند. روسیه در پی متنوع‌سازی خریداران آسیایی است، اما تمرکز آن به‌طور فزاینده روی چین است. هنوز تنش‌هایی وجود دارد، اما اراده جدی برای غلبه دیپلماسی بر منازعه نیز دیده می‌شود که در جهت مشارکت راهبردی دو کشور درک‌پذیر است.

سرانجام روسیه و چین به پیشبرد تجارت انرژی ادامه خواهند داد و همکاری‌ها موقت و اقتضایی نیست و منافع روشنی برای دو طرف فراهم می‌کند. روسیه از راه این همکاری می‌تواند به ابزارهای بیشتری برای ارتقای دستورکار خود در ایجاد تعادل با ایالات متحد و نسخه چندقطبی خود در اروپا دست یابد. چین نیز به نوبه خود پشتیبانی سیاسی روسیه، منابع انرژی و فناوری نظامی این کشور که دارایی‌هایی ضروری برای چین در رویارویی با تنش‌های روبه‌رشد با ایالات متحد در آسیا خواهد بود، به دست می‌آورد.

References

- Abolhasan Shirazi, Habibollah and Ghodrattollah Behboodinejad (2016), Putin's change of approach in New Russian Foreign Policy, **Central Eurasia Studies**, Vol. 9, No. 1. pp. 1-17 (doi: 10.22059/JCEP.2016.58571)
- Aguilera, Roberto and Julian Inchauspe and Ronald Ripple, (2014), "The Asia Pacific Natural Gas Market: Large Enough for All?" **Energy Policy**, Vol. 65, pp. 1-6 (doi: /10.1016/j.enpol.2013.10.014)
- Anker, Morten, Pavel and Brunstad Bjorn (2010), **The Caspian Sea Region towards 2025: Caspia Inc. National Giants or Trade and Transit?** University of Chicago press.
- Ataiee, Farhad and Somayeh Zanganeh (1399), "Transformation of Priorities in the Shanghai Cooperation Organization from its establishment to 2019", **Central Eurasian Studies**, Vol. 13, No. 1, pp. 210-215 (doi: 10.22059/JCEP. 2020.287851.449867)
- Belinski, Scott (2015), "Putin May Have Last Laugh over Western Sanctions". **Oil Price**. At: <https://oilprice.com/Energy/Energy-General/Putin-May-Have-Last-Laugh-Over-Western-Sanctions.html>. (Accessed on: 7/2/2016)
- Brækhus, Kyrre and Indra Øverland (2007), "A Match Made in Heaven? Strategic Convergence between China and Russia", **China and Eurasia Forum Quarterly**, Vol. 15, No. 2, pp. 45-60, Available at: https://www.researchgate.net/publication/265455681_A_Match_Made_in_Heaven_Strategic_Convergence_between_China_and_Russia (Accessed on: 1/10/2018)

- Bros, Aurelie and Tatiana Mitrova A. (2016), **Yamal LNG: An Economic Project under Political Pressure**, Available at: <https://www.frstrategie.org/en/publications/notes/yamal-Ing-economic-project-under-political-pressure-2016> (Accessed on: 12/7/2016)
- Chase, Michael S Evan S. Medeiros, J. Stapleton Roy, Eugene B. Rumer, Robert Sutter, and Richard Weitz (2017), **Russia-China Relations: Assessing Common Ground and Strategic Fault Lines**, NBR Special Report, No. 66, Available at: <https://www.nbr.org/product/nbr-special-report-no-66-russia-china-relations-assessing-common-ground-and-strategic-fault-lines/>(Accessed on: 7/10/2019)
- Downs, Erica (2016), “China-Russia Energy Relations”, **Brookings Institution**, Available at: https://www.brookings.edu/wpcontent/uploads/2016/06/0823_china_russia_energy_downs.pdf (Accessed on: 7/10/2019)
- Eslami, Mohsen and Vahid Hosseinzadeh (2015), “Effective Factors on Foreign Direct Investment in the Russian Federation”, **Central Eurasian Studies**, Vol. 11, No. 2. pp. 286-289, (doi: 10.22059/JCEP.2019.214201.449663)
- Farchy, Jack. (2016), Chinese Lend \$12 for Gas Plant in Russian Arctic. **Financial Times** 29. Available at: <https://www.ft.com/content/4ca8886e-0e14-11e6-ad80-67655613c2d6> (Accessed on,9 /8/2020)
- Gaz Prom (2020), **Power of Siberia The Largest Gas Transmission System in Russia’s East**. Available at:<https://www.gazprom.com/projects/power-of-siberia/>(Accessed on,8/10/2020)
- Gill, Bates (2011), China’s Energy and Security Relations with Russia Hopes, Frustrations and Uncertainties, **SIPRI Policy Paper** No. 29, Available at: <https://www.sipri.org/publications/2011/sipri-policy-papers/chinas-energy-and-security-relations-russia-hopes-frustrations-and-uncertainties> (Accessed on: 7/11/2019)
- Gustafson, Thane (2012), **Wheel of Fortune: The Battle for Oil and Power in Russia**, Harvard University Press, pp.480-490 (doi:10.4159/harvard.9780674068018)
- Helmer, John (2005), China beats Japan in Russian pipeline race. **Asia Times**. Available at: http://www.atimes.com/atimes/Central_Asia/GD29Ag01.html (Accessed on: 8/11/2018)

- Henderson, James (2014), **The Commercial and Political Logic for the Altai Pipeline**. Oxford Institute for Energy Studie. Available at: <https://www.oxfordenergy.org/publications/the-commercial-and-political-logic-for-the-altai-pipeline/>(Accessed on,8/6/2019)
- Henderson, James and Tatiana Mitrova (2016), **Energy Relations between Russia and China: Playing Chess with the Dragon**, Oxford Institute for Energy Studies. Available at: <https://www.oxfordenergy.org/publications/energy-relations-russia-china-playing-chess-dragon/> (Accessed on, 1 /1/2019)
- Ho David (2019), **The Other Special Relationship: China's Xi Visits Russia**. Al-Jazeera. Available at: <https://www.aljazeera.com/economy/2019/6/5/the-other-special-relationship-chinas-xi-visits-russia> (Accessed on 8/5/2019)
- Klein, Margarete and Kirsten Westphal (2016), **Russia: Turn to China?** Deutsches Institut für Internationale Politik und Sicherheit. Available at: <https://www.swp-berlin.org/en/publication/russia-turn-to-china>. (Accessed on 8/5/2019)
- Koolae, Elaheh and Afifa Abedi (1397), Geopolitical Components of Russian Foreign Policy, **Geopolitical Quarterly**, Vol.14, No. 49, pp.140-148. (doi: 20.1001.1.17354331.1397.14.49.1.7)
- Koolae, Elaheh and Mandana Tishehyar (2010), A Comparative Study of Sino-Japanese Energy Security Approaches in Central Asia, **Quarterly Journal of Human Geography Research**, Vol. 45. pp.5-9. (doi: 0.1177/000944551004500402)
- Korolev, Alexander and Vladimir Portyakov (2018), China-Russia Relations in Times of Crisis: A Neoclassical Realist Explanation. **Asian Perspective**, Vol. 42, No .3, pp. 411-437 (doi:10.1353/apr.2018.0018)
- Lars, Petter Lunden and et al. (2013), Gazprom Vs. Other Gas Producers: Friends or Foes? **Energy Policy**, Vol. 61, pp. 663-670 Available at: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3506685(Accessed on 8/11/2020)
- Lo, Bobo (2009), **Axis of Convenience: Moscow, Beijing, and the New Geopolitics**. Brookings Institution Press.
- Lobell, Steven E. and Jeffrey W Taliaferro. (2009), **Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy**. Cambridge University Press.
- Moe, Arild and Indra Øverland (2011),” Space and Timing: Why Was the Barents Sea Delimitation Dispute Resolved in 2010?” **Polar Geography**,

Vol. 34, No. 3. pp. 145-152
(doi:doi.org/10.1080/1088937X.2011.597887)

Nye, Joseph S. (2015), **A New Sino-Russian Alliance? A New Sino-Russian Alliance?** Available at: <https://udenrigs.dk/new-sino-russian-alliance/> (Accessed on:10 /9/2020)

Overland, Indra (2015), **Future Petroleum Geopolitics: Consequences of Climate Policy and Unconventional Oil and Gas**, Handbook of Clean Energy Systems.

Overland, Indra, and Kubayeva Gulaikhan (2018), **Did China Bankroll Russia's Annexation of Crimea? The Role of Sino-Russian Energy Relations in Russia's Turn to the East**: Palgrave Pivot Cham

Rose, Gideon (1998), Review: Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy. **World Politics**. Vol. 51, No. 1, pp.166-172. Available at: <https://www.jstor.org/stable/25054068>. (Accessed on:10 /9/2018)

Sidortsov, Roman, Ivanova Aytalina and Florian Stammmer (2016), Localizing Governance of Systemic Risks: A Case Study of the Power of Siberia Pipeline in Russia, **Energy Research & social science**, Vol. 16, pp. 58-68 (doi: 10.1016/j.erss.2016.03.021)

Simola, Heli (2016). **Economic Relations between Russia and China—Increasing Inter-Dependenc?** BOFIT Policy Brief.

Skalamera, Morena (2014). **Booming Synergies in Sino-Russian Natural Gas Partnership**. Paper, Belfer Center for Science and International Affairs, Harvard Kennedy School.

TASS (2018). **Russia, China to bolster ties in 2019**. Available at: <https://tass.com/politics/1038117>(Accessed on:10 /9/2020)

Trenin, Dmitriï (1999), **Russia's China Problem**, Carnegie Endowment for International Peac.

Trevethan, Catherine (2010), **Eastern Siberia – Pacific Ocean (ESPO) Pipeline**, Reuters, Archived from the Original (GIF). Available at: <https://www.reuters.com/article/us-china-silkroad-russia-pipelines-idUSKBN18819I> (Accessed on: 8/9/2020)

Trofimov, Yaroslav (2019), “The New Beijing-Moscow Axis”, **The Wall Street Journal**. Available at: <https://www.wsj.com/articles/the-new-beijing-moscow-axis-11549036661> (Accessed on: 8/9/2020)

Verrastro, Frank A and et al, (2010), **The Geopolitics of Energy: Emerging Trends, Changing Landscapes, Uncertain Times**, The Center for Strategic and International Studies (CSIS).

- Vosoughi, Saeed and Asgar Safari (2017), "The Role of Kazakhstan in the Development of Iran-China Relations in Central Asia", **Central Eurasian Studies**, Vol. 10, No. 2, pp. 465-470 (doi: 10.22059/JCEP.2018.209451.449654)
- Waltz, Kenneth (1979), **Theory of International Politics**, New York: Mcgraw Hills.
- Yost, David S. (2001), "Russia's Non-Strategic Nuclear Forces", **International Affairs**, Vol. 77, No. 3, pp 531-535. (doi: 10.1111/1468-2346.00205)
- YU, Jianhua and Yichen DAI (2012)," Energy Politics and Security Concepts from Multidimensional Perspectives", **Journal of Middle Eastern and Islamic Studies (in Asia)**. Vol. 6, No. 4, pp, 98-105. (doi, 10.1080/19370679.2012.12023215)
- Zhu, Viviana (2019), "China-Russia Energy Cooperation: Hot or Cold?" **Institute Montaigne**. Available at: <https://www.institutmontaigne.org/en/expressions/china-trends-3-china-russia-energy-cooperation-hot-or-cold> (Accessed on: 8/10/2020).